

Nr 138

Av herr Ohlin m. fl., om en allmän översyn av alkoholpolitiken.

(Lika lydande med motion nr 110 i Första kammaren)

Trots att beslutet vid 1954 års riksdag om en omläggning av alkoholpolitiken förberetts genom ett ovanligt omfattande utredningsmaterial byggde den ändrade politiken på detta område på relativt osäkra bedömningar och förhoppningar om att de nya samhällsåtgärderna skulle vara effektivare än de gamla.

Till osäkerheten bidrog svårigheterna att skilja effekten av samhällets åtgärder från förändringar som beror av utomlegislative faktorer (ökad urbanisering och motorisering, stigande levnadsstandard med ökad fritid och större möjligheter till utlandsresor, kvinnors och ungdomars emancipation etc.). Att avgränsa dessa faktorer från verkningarna av politiska beslut är så mycket svårare som de står i en ständigt ömsesidig växelverkan.

Helt olika bedömningar gjordes t. ex. av det material som 1944 års nykterhetskommitté samlat in. Enighet rådde dock om att vid internationella jämförelser den svenska konsumtionsutvecklingen tedde sig ogynnsam. Detta faktum blev ett av huvudargumenten för motbokens avskaffande.

Motboksreformen var endast ett led i en genomgripande omprövning av hela den svenska alkoholpolitiken. För första gången hade riksdagen att samtidigt granska och ta ställning till samtliga åtgärder som dittills prövats och de alternativ som stod till buds. De skilda åtgärdsmomenten kunde därför, hävdade det särskilda utskottet i sitt utlåtande, inpassas såsom olika led i en samlad strävan att förebygga och bekämpa alkoholskadorna.

Tio år har nu hunnit förflyta sedan reformen genomfördes. Tiden torde därför vara inne att pröva, om de mer eller mindre vaga förhoppningar förverkligats som låg bakom riksdagens beslut. Har reformens grundtanke att lägga större ansvar på den enskilde individen mötts av en däremot svarande förmåga att bära friheten? Har alkoholpolitikens olika led givits resurser av den omfattning man tänkte sig och har de i praktiken fungerat så harmoniskt tillsammans som det särskilda utskottet och riksdagen räknade med? Skulle en annan avvägning mellan utformningen av de förebyggande åtgärderna kunna antas ha större verkan?

De ur nykterhetssynpunkt positiva verkningarna av strejken våren 1963 vid AB Vin- och Spritcentralen aktualiserade på vissa håll en återgång till någon form av restriktionssystem i utminutereringen av rusdrycker. Andra

hävdar, att grundtanken bakom motboksreformen, att motboken skapade en osund attityd till alkoholen och mer irriterade de skötsamma brukarna än hindrade missbrukarna, alltså är riktig och nu måhända kunde få till konsekvens ytterligare lättnader i alkoholförsäljningen. Båda dessa ståndpunkter — liksom den att man inte bör vidta någon förändring av försäljningens betingelser — aktualiserar liksom det ovan anförda frågan om en samlad granskning av utvecklingen efter reformens genomförande.

Ett viktigt inslag i denna reform var att alkoholpolitiken i större utsträckning skulle präglas av de positiva, förebyggande åtgärderna. Statsrådet Sköld hävdade rent av att det viktigaste i hela reformen var att alkoholpolitiken målmedvetet inriktades på att skapa bättre resurser för upplysningsarbetet i alkoholfrågan. Kan den ekonomiska och administrativa delen av reformen på detta område sägas ha förverkligat avsikten att skapa effektivare upplysning och undervisning? Har den vetenskapliga alkoholforskningen i Sverige nått tillräcklig bredd och fått erforderligt stöd?

Det torde vara överflödigt att här närmare presentera alkoholmissbrukets allvarliga skadeverkningar på olika områden. Endast i ett avseende skall denna problematik här konkretiseras. 1944 års nykterhetskommitté hade med stor oro sett på utvecklingen av ungdomsfylleriet. Många remissinstanser kritiserade denna bedömning, och departementschefen fann att denna kritik var berättigad. Han underströk dock, att det fanns all anledning att ägna frågan en skärpt uppmärksamhet.

Utvecklingen har dessvärre bekräftat kommitténs farhågor. Även om man tar hänsyn till ungdomarnas ökande andel av den totala befolkningen, förbättrade övervakningsmöjligheter etc., är det djupt oroande att fyllerifrekvensen i åldersgruppen 15—17 år mer än tredubblats räknat per 1 000 invånare. Denna utveckling har skett trots de olika åtgärder som riksdagen vid skilda tillfällen beslutat med speciellt syfte att motverka ungdomsfylleriet. Denna utveckling måste leda till att man förutsättningslöst omprövar frågan om samhällets motåtgärder vad gäller ungdomsfylleriet: Har anslagen till olika verksamhetsslag varit för små, har insatserna utformats på ett psykologiskt riktigt sätt?

Samma frågeställningar aktualiseras, om än i något mindre påträngande grad, av missbruket bland andra kategorier. Är det rimliga proportioner mellan de medel som anslås till vård och till förebyggande verksamhet? (81,5 milj. resp. 3 milj. kr.)

I en bedömning av den nuvarande alkoholpolitiken innefattas givetvis också de åtgärder som vidtagits efter 1954. Särskilt vill vi peka på riksdagens beslut att slopa utskänkningsskatten. Det ligger i alla parter intresse att verkningarna av detta riksdagens beslut blir belysta. Naturligtvis bör man beakta möjligheterna till förenkling av regler och restriktioner på alkoholpolitikens område i den mån det kan ske utan att minska dess effektivitet.

Vad gäller restauranger anser vi oss vidare böra framhålla, att det är vik-

tigt att man tillser att den bestämmelse verkligen efterlevs som stadgar att ett med urvalet av alkoholdrycker likvärdigt sortiment alkoholfria drycker alltid skall finnas tillgängligt och erbjudas gästerna på restauranger med rusdrycksutskänkning.

Bland de alkoholpolitiska medlen spelar skatteinstrumentet sedan länge en framträdande roll. Dess betydelse har nyligen fått en intressant belysning i en undersökning som Industriens utredningsinstitut utfört. Där beräknades hur konsumtionsutvecklingen skulle blivit om inga andra faktorer inverkat än pris- och inkomstnivåernas förändring. Resultatet blev en kurva som nära ansluter sig till den faktiska konsumtionen under den undersökta trettioårsperioden. — Alkoholbeskattningen har vid flera tillfällen varit föremål för riksdagens prövning. Statsmakterna har också ställt sig bakom principen att alkoholskatten skall utnyttjas inte som ett finanspolitiskt utan som ett alkoholpolitiskt instrument. Vi anser det angeläget att det nu prövas vilka konsekvenser i olika avseenden detta kan leda till när en samlad alkoholpolitik behandlas. Frågan om alkoholhalternas relation till olika dryckers berusningseffekt bör ävenledes uppmärksammas.

Internationella jämförelser är på det alkoholpolitiska området visserligen mycket svårtolkade men utgjorde ändå ett viktigt argument för motbaksreformen. Denna reform har i sin tur underlättat nya jämförelser. Skillnader mellan svenskt och utländskt alkoholmissbruk kan givetvis inte bero på någon skillnad i allmän mognad, som stundom hävdas. Däremot kan en av orsakerna till föreliggande olikheter sammanhånga med skillnader i traditioner och psykologisk miljö. Skilda konsumtionsvanor men kanske än mer olika attityder till alkoholen torde härvid spela en viktig roll. För att få perspektiv på det svenska alkoholproblemet vore det därför värdefullt om man vid en översyn av den alkoholpolitiska utvecklingen kunde låta utföra undersökningar av olika befolkningskategoriers attityder till alkoholen och till existerande restriktioner i Sverige och några jämförbara länder.

Vid sidan av undersökningar av redan etablerade attityder bör man kunna undersöka vilken effekt olika medel att påverka attityderna har. Detta skulle vara värdefullt inte bara för uppläggningsen av samhällets upplysning och undervisning utan även för den fortsatta bedömningen av alkoholreklamerna.

Den metod som tidigare i viss utsträckning använts för att pröva effekten av vissa restriktiva åtgärder, nämligen att bedriva försöksverksamhet i begränsade områden, bör även i fortsättningen kunna tillämpas. Den utredning vi nedan föreslår för att verkställa den av oss genom denna motion aktualiserade översynen av alkoholpolitiken bör alltså få i uppdrag att under pågående utredningsarbete föreslå sådan försöksverksamhet.

Till skillnad från den förebyggande verksamheten är frågan om behandlingen av de alkoholskadade för närvarande föremål för två offentliga utredningar. Fylleristrafutredningen lär behöva ytterligare någon tid innan den kan framlägga sina resultat. När under innevarande år 1964 års utredning

angående nykterhetsvårdsklientelet slutförts, torde ett material föreligga som förbättrar möjligheterna att bedöma och ånyo ompröva härmed sammanhängande frågor. En sådan omprövning torde också föranledas av att synen på de alkoholskadade blir alltmer differentierad med behov av ökade medicinska vårdresurser som konsekvens. Hela detta vårdkomplex kommer alltså snart ånyo upp till prövning. Trots det sakliga sammanhanget mellan de två frågekomplexen torde de förebyggande åtgärderna vara tillräckligt omfattande och från vårdfrågan så artskilda att en utredning synes böra begränsas till de förebyggande åtgärderna.

En sådan avgränsning av utredningsuppdraget motiveras också av vårt bestämda önskemål att utredningsarbetet bedrivs skyndsamt. Det är oss också angeläget betona, att den föreslagna utredningen inte får tas till förevändning att uppskjuta förslag till delreformer inom den förebyggande alkoholpolitiken. Ovan har tvärtom föreslagits att utredningen själv under pågående arbete bör föreslå viss försöksverksamhet. Vidare måste skatteinstrumentet ständigt kunna anpassas till förändrade förhållanden inom inkomst- och prisnivåerna.

Visserligen har nyligen i överskådlig form presenterats en sammanfattning av de undersökningar som myndigheter och andra organ gjort av alkoholfrågan efter 1955 — konsumtion, missbruk, vanor och attityder — (utredningen »Nyktrare nu?» 1964). Hur värdefull en sådan på initiativ av nykterhetsrörelsens samarbetsorgan för lagstiftningsfrågor tillkommen rapport än är, har den inte den omfattning och fullständighet som de svenska statsmakterna brukar kräva som underlag för sina ställningstaganden. Tvärtom kan denna rapport sägas ha sitt största värde däri, att den visar bristerna i vår kunskap om effekten av de olika alkoholpolitiska medel som använts under senare år och starkt aktualiserar behovet av en statlig översyn av alkoholpolitiken sedan 1954.

Med stöd av ovanstående får vi hemställa,

att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla att en parlamentariskt förankrad utredning tillsättes med uppgift att verkställa en skyndsamt översyn av nykterhetstillståndets utveckling under inflytande av de olika förebyggande åtgärderna i 1954 års alkoholpolitiska reform jämte av därefter fattade beslut på alkoholpolitikens område samt att pröva hur i dagens läge alkoholskadorna effektivast kan förebyggas och framlägga förslag till åtgärder.

Stockholm den 22 januari 1965

Sven Wedén

Henning Gustafsson

Bertil Ohlin

Sven Gustafson

i Skellefteå

i Göteborg

Sven Antby

Cecilia Nettelbrandt

Brita Elmén